

СТРАХОВИЙ РИНОК І СИСТЕМА ЙОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ

Постановка проблеми. Сьогодні суттєво зростає важливість проблем адаптації страхового ринку України до рівня, адекватного рівню європейських країн. Український страховий ринок та система його регулювання є чи не найменш слабким місцем у побудові фінансової інфраструктури держави.

Мета статті – з'ясувати, який шлях пройшла наша найближча сусідка – Польща – у процесі побудови гармонізованої з європейською системи страхування, які основні відмінності існують між українською та польською страховими системами.

Виклад основного матеріалу. Для порівняння України та Польщі наведемо такі дані. Польща займає площу в 312,7 тис. кв. км, загальна чисельність населення 38,2 млн. чол., середній місячний дохід на мешканця становить 598 євро. Отже, маючи площу, удвічі меншу за Україну, на 20 % меншу кількість населення польська держава забезпечує рівень доходів утричі більший за середні доходи українця.

Чинна система страхування та регулювання страхових операцій має свій початок від кінця 80-х років минулого століття. Проте певні страхові операції мали місце ще понад 40 років тому, коли згідно із законом 1962 р. була запроваджена система обов'язкового автомобільного страхування.

Розглянемо структуру ринку страхування (рис.1). Усі види страхування, згідно з Законом про страхування від 22 травня 2003 р., поділені на 2 групи. Перша включає страхування життя (лайфове), страхування на весілля або забезпечення дітей, страхування життя разом з накопичувальними програмами, страхування з отриманням річної ренти, страхування від нещасних випадків та хвороб, пов'язаних із страхуванням життя.

До другої групи належить страхування від нещасних випадків, якщо вони пов'язані з виробничими інцидентами та професійними захворюваннями; страхування захворювань; страхування "каска" (інцидентів, пов'язаних з різними видами транспорту: автомобілями, залізничним транспортом, повітряним та морським транспортом), страхування вантажів, випадків природного стихійного лиха та інших, наприклад, вимерзання, граду; страхування цивільної відповідальності різних видів, страхування кредитів, гарантій, фінансових ризиків, правового захисту, надання допомоги особам, що подорожують або тимчасово позбавлені місця резиденції [2, с. 150-152].

Цікавим є досвід Польщі в плані побудови страхування фермерів. Цей вид страхування належить до обов'язкових і запроваджується з 1991 р. Для того, щоб бути застрахованим, претендент має бути зареєстрований як фермер, мати господарство не менше 1 га і мати право бути застрахованим. Існує обмеження на виплату компенсації у межах 30 тис. євро.

Лева його частка припадає на транспортне страхування (майже 63 %), а також майнове страхування (18,4 %). Значно меншу частку займають види лайфового страхування та страхування здоров'я (5,5 %). Однак розміри страхового ринку, які притаманні Польщі, є майже неспівставними з масштабами страхування в європейських країнах. Якщо в Польщі на 1-го жителя припадає 192,7 дол. США страхових премій за усіма видами страхування і 119,4 дол. США – страхування майна, то в Швейцарії ці показники становлять відповідно 5716,4 і 2441,2 дол. США; У Великій Британії – 4508,4 і 1318 дол. США; Франції 3207,9 і 1057,7 дол. США.

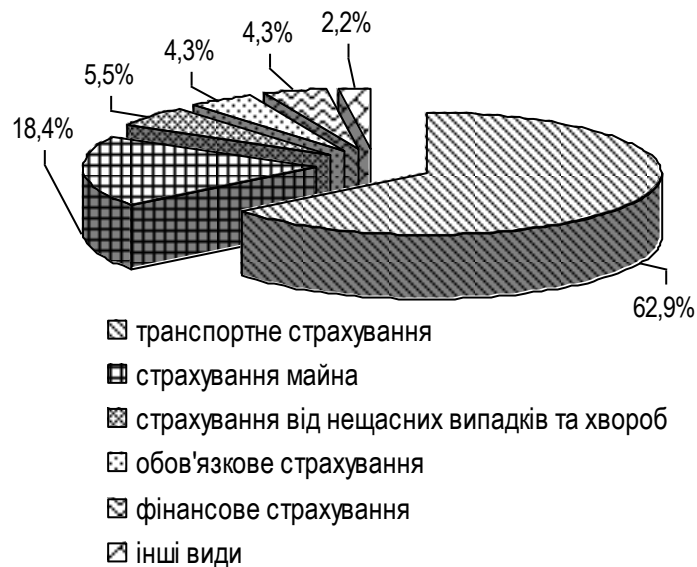

Рис. 1. Розподіл ринку страхування за його видами відповідно до зібраних премій у Польщі в 2005 р. [3, с.38]

Динаміка розвитку різних видів страхування показує, що за період 1996-2004 рр. частка страхування життя у зібраних преміях зросла в 1,4 раза. Частка обов'язкового виду автомобільного страхування зростала більш високими темпами порівняно з добровільним. За цей же період майже удвічі зросла частка страхування фінансових ризиків [2, с. 43-44].

На кінець 2005 р. в Польщі діяло 70 гарантійних установ, з них 34 належали до групи лайфових, 36 – майнових. Для польського страхового ринку, як і для більшості європейських країн, характерним є його висока концентрація. Зокрема, в 2002 р. на найбільшу страхову компанію – PZU – припадало близько 69 % долі ринку, а на частку 5 найбільших – 90 %. З часом ступінь концентрації зменшувався: вже в III кварталі 2005 р. ступінь охоплення ринку становив 55 % у PZU, а в п'яти найбільших компаніях –

80 % [3, с. 39]. В останні роки відбувається консолідація ринку, активізувались процеси злиття та поглинання компаній.

За період з 1995 р. до 2006 р. значно виросла частка іноземного капіталу на ринку страхування (рис. 2, 3). В основному він представлений німецькими закладами, частка яких навіть більша за вітчизняні – 35,2 % (рис. 2).

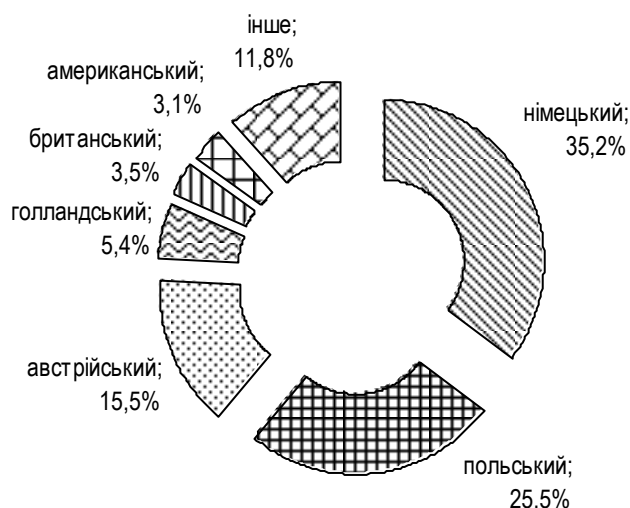

Рис. 2. Структура капіталу страхових компаній Польщі в 2005 р. за країною походження

Особливо зросла частка іноземного капіталу після 1998 р. – спостерігався стрибок з позиції 32,7 % до 50,1 %, тобто темпи приросту інвестицій на страховому ринку склали 53 %. Однак зауважимо, що зростання величини премій фактично відбувалось на 5-7 %, тобто незначними темпами, що свідчить про невеликий масштаб діяльності страхових компаній, що увійшли на ринок. У 2001 р. темпи нарощення іноземного капіталу в секторі дещо призупинились (рис. 3).

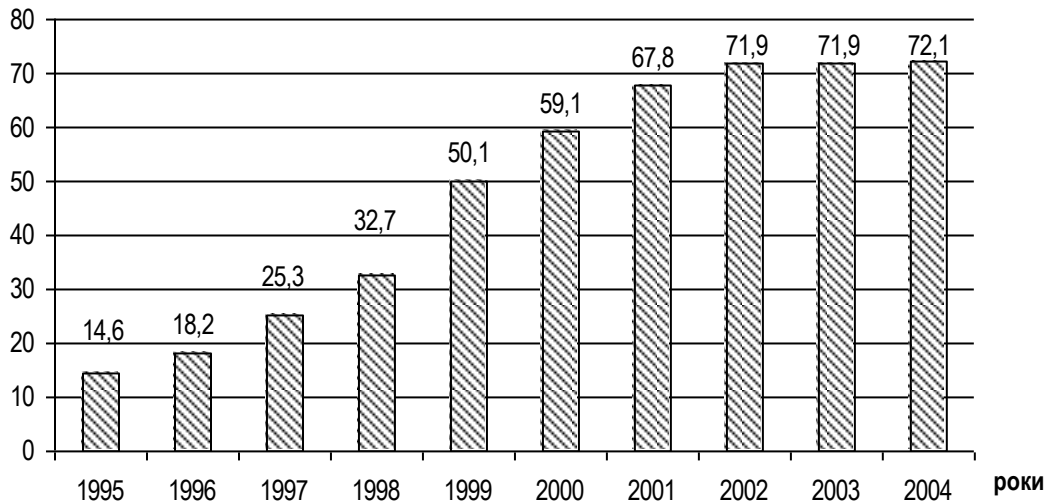

Рис. 3. Частка іноземного капіталу у структурі страхових компаній Польщі, %

Інституційна частина регуляторів ринку представлена кількома організаціями, які виконують різні функції та завдання.

Державне регулювання ринку страхових послуг здійснюється Комісією нагляду за страховою діяльністю і пенсійними фондами, Міністерством фінансів, Комітетом з питань економіки та фінансів. Зазначимо, що на середину 2006 р. склалася ситуація, коли на банківському, страховому ринках і ринку цінних паперів здійснювали регулювання три різних регулятори. За вимогою Європейського Союзу незабаром (після 2007 р.) державне регулювання буде здійснюватися єдиною структурою.

Головною інституцією, що реалізує функцію пруденційного нагляду над страховим ринком, є Комісія з нагляду над страховою діяльністю та пенсійними фондами (далі – Комісія). Система пруденційного нагляду базується на восьми основних принципах, серед яких: співробітництво; самоконтроль; прозорість; гнучкість; постійна присутність; націленість на перспективу; зосередження на обмеженні ризиків; пропорційність.

Стосовно регулювання страхового ринку, то до 2003 р. існувало два департаменти, перший з яких здійснював нагляд, другий – контроль. На сьогодні департаменти розподілені за видами страхування на департамент нагляду за компаніями з страхування життя і департамент, який займається іншими видами страхування. Уся система контролю, як в інших країнах ЄС, підпорядкована відповідним директивам ЄС. Зокрема, згідно з директивою ЄС, перевіряється гарантійний капітал, формування страховими закладами технічних резервів, лімітів на вкладення в активи тощо. Щоквартально здійснюється контроль звітності, а раз на рік від страхової компанії вимагається надання розширеного звіту, проведення експертизи аудиторами, рапорт про стан портфеля тощо. Якщо норми не виконуються, то направляються листи з попередженням – як правило, цього є досить.

Комісією проводиться значна робота із дотримання інтересів застрахованих:

- проводиться аналіз загальних умов страхування (аналізується так званий модельний договір);
- контролюються ризики (згідно з Міжнародною організацією актуаріїв вони розподілені на 5 груп: кредитний, ринковий, операційний, страховий, ліквідності, кожна з груп включає інші підвиди);
- створено інститут Уповноваженого застрахованих – свого роду омбудсмен на ринку страхування;
- розглядаються і приймаються відповідні заходи щодо скарг власників страхових полісів.

Слід зазначити, що регулятори активно взаємодіють між собою. Зокрема, Комісія спрямовує спеціальні листи за результатами нагляду генеральному інспектору фінансової інформації при Міністерстві фінансів Польщі.

Центральне місце серед саморегулювальних структур займає Польська страхова Палата (Polska Izba Ubezpieczeń, далі – Палата). Палата, заснована у 1990 р., набула права мати консультативний голос в Європейському парламенті. Ця структура має численні комітети, між якими розподіляються основні функції та завдання організації. Назвемо основні з них: Комітет із питань права та етики; Комітет страхування власності; Комітет із автомобільного (моторного) страхування; Комітет зі страхування життя; Комітет із питань економіки та фінансів; Комітет із питань торгівлі та страхового посередництва; Комітет із питань ринкових досліджень та просування страхових продуктів; Комітет із питань комп'ютерних систем. До складу функціональних підрозділів закладу входять також групи (з питань перестрахування, взаємного страхування тощо); робочі групи (з питань сертифікації, комунікацій тощо).

З 2004 р. розпочалася нова фаза розвитку установи, яка породжена новими вимогами, що ставляться перед саморегулювальними організаціями в Європі, необхідністю розробки нових ринкових стратегій, підпорядкування діяльності страхових організацій новим директивам, обґрунтуванням платформи взаємодії з урядовими структурами.

Одним із саморегуляторів ринку є Фонд гарантування страхування (Ubezpieczeniowy Fundusz Gwarancyjny, далі – Фонд). Історія його створення пов'язана з формуванням з початку 1990 р. Гарантійного фонду застрахованих. Згідно з законом від 8 червня 1995 р. було ліквідовано Фонд охорони застрахованих, а його функції передано до Фонду. Сучасна структура та мета функціонування Фонду – запровадження діяльності з реалізації двох видів обов'язкового страхування – транспортного (автомобільного) та фермерського – визначені законом від 22 травня 2003 р.

Основні функції організації:

- компенсаційна – компенсація втрат застрахованим, зокрема в 2005 р. Фондом було виплачено понад 8 млн. євро [3, с.11];

- превентивна – надання кредитів, фінансової та організаційно-технічної допомоги із спеціально призначених для цього коштів на проведення робіт страховими закладами щодо забезпечення рівня страхування. На початок 2006 р. фонд допомоги налічував близько 5,5 млн. євро;
- інформаційна – ведення реєстрів власників автомобілів, скоєних порушень, накопичення, збір інформації та її розповсюдження серед зацікавлених юридичних та фізичних осіб, ознайомлення з порядком страхування, визначення стандартів діяльності страхових компаній щодо ліквідації шкоди та обслуговування клієнта;
- контрольно-репресійна – організація контролю за відшкодуванням збитків, призначення штрафів за неналежне виконання обов'язків сторін, штрафування незастрахованого, який завдав шкоди застрахованому тощо.

Серед нових функцій зазначимо профілактичну, для чого виділяються кошти в спеціальний фонд у процентах до загального фонду (сьогодні – 20 %) на випадок погрози банкрутства.

Фонд – недержавна (корпоративна) юридична особа з часткою іноземної власності, що представлена німецьким та литовським капіталом. Характерним для запровадження регулювання діяльності Фонду є звільнення від сплати податків.

Зазначимо ще одну з організацій, що здійснює роботу безпосередньо на польському ринку транспортного страхування, – Польське бюро моторного страхування.

Розглянемо побудову функціонування і регулювання страхового ринку в Україні. Рівень розвитку української страхової мережі значно нижчий навіть за рівень країн з найближчого зарубіжжя. Усі негаразди українського фінансового ринку: невеликі розміри, низький рівень капіталізації, відсутність прозорості діяльності основних складових, брак розвиненої ринкової фінансової інфраструктури притаманні і його складовим, зокрема страховому ринку.

За кількісним складом на початок вересня 2005 р. страхових компаній налічувалось близько 400 (рис. 4).

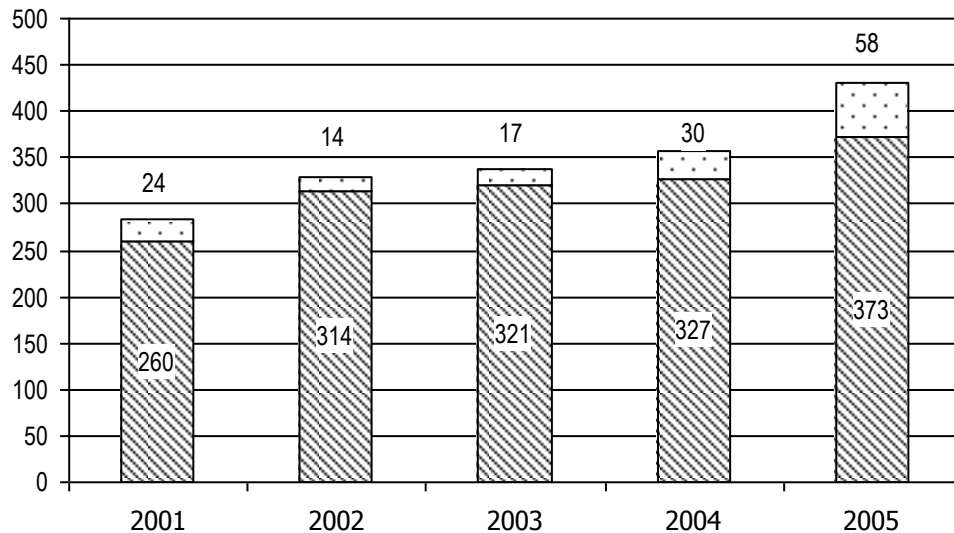

Рис. 4. Динаміка зростання кількості страхових компаній окремо від загальної кількості та компаній, що займалися страхуванням життя в 2002-2005 рр. [4]

65 % страхових компаній у 2003 р. отримували прибуток 63 %, з них дохідність становила більше 60 %, що свідчить про те, що відбувається становлення сектора без жорсткої конкурентної боротьби. Відбувається повільне укрупнення суб'єктів ринку. На початок 1994 р. страхових компаній було майже втричі більше. Зростає рівень капіталізації страхових компаній. Серед найбільших компаній України слід назвати такі, як “Оранта”, “Остра-Київ”, АСКА, “Надра”, “Інто”, “Гарант-Авто”, “Енергополіс” та інші.

Тенденція щодо входження на національний ринок все більшого числа іноземних компаній спостерігається як в Польщі, так і в Україні. Серед найбільших страхових компаній, які поглинули українські (саме таким чином йшов найчастіше процес входження іноземного капіталу на ринок) або виходили на ринок через Росію, назовемо німецький Allianz,¹ австрійські компанії Grawe Ukraine (лідери ринку лайфового страхування в Україні), компанії UNIQUA та Wiener Staedtisch, польську PZU, американську ALICO AIG Life, нідерландську ING, італійську Generali,² литовську ERGO тощо.

За видами страхування розподіл такий. В Україні у порівнянні з Польщею значно менше компаній, які займаються страхуванням життя. В Європі майже половина страхових премій припадає від страхування життя, в Україні – близько 4 %. Хоч за період з 2000 по 2005 р., за даними Держкомстату України, чисельність зареєстрованих лайфових компаній збільшилась з 27 до 59, частка їх залишається незначною.

Незначні у порівнянні із Польщею і обсяги страхування цивільної відповідальності. За даними Моторного (транспортного) страхового бюро України (МТСБУ), ця відповідальність автовласників підтверджена страховими полісами не більше, ніж на 30 %. Робляться певні кроки щодо

¹Компанія п'ята за вартістю зібраних премій у світі. Увійшла на російський ринок через російську РОСНО.

²Для входження на український ринок компанія діяла через російську ІНГО, пізніше поглинула АСКА- Лайф, Еталон -Лайф, ТАС -Лайф і Гарант -Лайф.

залучення ДАІ до стимулювання страхування: весною 2006 р. була підписана угода про співробітництво між МТСБУ та ДАІ. Працівники останньої вже при техогляді, реєстрації або перереєстрації транспортного засобу перевіряють наявність полісів цивільної відповідальності. Але зараз фіксується КАСКО, а обов'язкове страхування цивільної відповідальності – ні. Налагоджена робота з початку створення бази даних власників автомобілів. Значною мірою складнощі виникають і у зв'язку з неузгодженістю взаємодії трьох структур – Держфінпослуг, МТСБУ та ДАІ. Однак основна причина лежить в основі тих багаточисельних фактів, що страхові компанії неналежним чином виконують покладені на них зобов'язання із відшкодування власникам транспорту їх втрат.

Суттєві труднощі є на шляху розвитку медичного страхування, що пов'язано головним чином з неприбутковістю галузі й низькою загальною культурою населення щодо споживання цих послуг [1].

Регуляторний механізм в Україні почав діяти з 2000 р., коли до Закону України "Про страхування" було внесено суттєві зміни та доповнення. Далі слідували численні нормативні акти, які відзначалися суперечливим та непослідовним характером. Зокрема, було встановлено обмеження на розмір гарантованого процента, що виплачується страхувальникам, у розмірі 4 %, що навіть за європейськими мірками при низьких процентах інфляції й навіть дезінфляції є напрохуд низьким, не кажучи про Україну, рівень інфляції якої перевищує 10 %. Отже, страхові компанії за рівнем дохідності продуктів, які вони пропонують, є неконкурентоспроможні порівняно з іншими інститутами, особливо з банками.

По-різному складаються взаємовідносини регуляторів із міжнародними організаціями. Держфінпослуг донедавна була членом Міжнародної асоціації страхового нагляду (IAIS), щоправда, регулятора виключили за несплату членських внесків. Розглядається питання щодо поновлення членства.

Важливі ніші залишаються для розвитку, зокрема страхування фінансових ризиків, частка якого мізерна порівняно з рівнем страхування фінансових ризиків у розвинутих країнах світу, де вона сягає величини 80-90 % усіх ризиків.

Отже, важливі параметри ринку, а саме: розмір, рівень капіталізації, структура, прибутковість, ступінь диверсифікації тощо мають суттєві відмінності від аналогічних середньоєвропейських показників.

Висновки. Досвід Польщі свідчить про те, що протягом стислого строку треба реформувати страховий сектор фінансового ринку в напрямку посилення принципів пруденційного нагляду та чіткого їх дотримання.

Основними завданнями регуляторів мають бути такі: захист інтересів застрахованих, що в Україні ще знаходиться в ембріональному стані, підвищення інформаційної прозорості і достовірності роботи ринку та його інституцій. Зокрема, має бути введена відповідальність за недостовірну інформацію, яку друкують страхові компанії у ЗМІ. Мають бути забезпечені паритетні стосунки між страховою компанією і застрахованим, які можуть гарантувати введення посади Уповноваженого застрахованих, розробку системи розгляду скарг від громадян України.

Зважаючи на тенденцію входження іноземного капіталу на страховий ринок, доцільно укрупнювати інституції, сприяти активізації процесів злиття українських страхових компаній, які б підвищували рівень капіталізації.

Список літератури

1. Maschenko V. Ukrainians seek security in life insurance policies // Kyiv Post. – 2006. – July 20th. – P.1, 17.
2. Polish Chamber of Insurance. – Warsaw, 2005. – 168 pp.
3. Ubezpieczeniowy Fundusz Gwarancyjny, kwiecień 2006. – 58 p.
4. www.dfp.gov.ua
Отримано 17.05.2007

Іваницька, О.М. Страховий ринок і система його регулювання в Україні та Польщі [Текст] / О.М. Іваницька // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – Вип. 20. - С. 140 - 149.